

апел. – апелятив
згад. – згадується
м. – місто
ОН – особова назва
прикм. - прикметник

с. – село
ст.н. – стара назва
числ. – числівник
х. – хутір

The article examines the complicated and drawn oykonyms Eastern skirts because of their semantic and structure. The means of creation of the investigated type names of settlements are characterized and defined their performance.

Key words: *apelyatyv, attribute, oykonym, semantics, structure.*

ДК 811. 161. 2'367. 625

Костянтин Іваночко (Дрогобич)

ДО ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ АРЕАЛУ БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРОК ТА ЕТИМОЛОГІЇ ЕТНОНІМА **БОЙКИ**

З метою утвердження у свідомості мовців загальноприйнятої позиції щодо сутності ареалу бойківських говірок та етимології етноніма бойки у статті здійснено аналіз найосновніших наукових здобутків за останні два століття.

Ключові слова: *ареал, бойківські говірки, південно-західні говори, етнонім бойки.*

Діалект, а ми його надишем
силов духа і вогнем любови
І. Франко

Наука про українську мову, про її живу народну основу не може розвиватися й збагачуватися фактами без докладної характеристики говорів. Швидкий розвиток української діалектології й лінгвістичної географії супроводжується посиленням збиранням діалектних матеріалів на всій території поширення українських говорів. За останні десятиліття опубліковано величезну кількість досліджень з української діалектології, лінгвістичної географії. Основною причиною зацікавленості діалектами є те, що діалект – не тільки лінгвістична територіальна одиниця, але й етнографічна та культурологічна, а діалектні мовні явища, як й інші елементи народної культури, у багатьох випадках характеризуються історичною закоріненістю, стійкістю, а подекуди залишаються чи не єдиним джерелом для внутрішньої реконструкції ряду мовних явищ.

У сучасному українському мовознавстві щодо діалектної диференціації української мовної території виокремлюються два періоди: доісторичний та історичний. У доісторичному (VI –VII ст.) виділяється

північне (київсько-поліське) та південно-західне (галицько-подільське) наріччя. Історичний період припадає на кінець давньоукраїнської – початок ранньосередньо-української доби (XIII ст.), у якому простежуються наддністрянські, надсянські, лемківські і бойківські говірки [42, 978].

Перші ж спроби характеристики українських діалектів сягають другої половини XVIII – початку XIX ст. Окремі відомості про них знаходимо в різних етнографічно-географічних, історичних, фольклористичних працях, граматиках (О. Павловського, М. Лучкая, І. Вагилевича та ін.), а також у лінгвістичних працях М. Максимовича, Я. Головацького. Лише у XIX ст. українські діалекти стали об'єктом справді наукового дослідження.

Південно-західні говори здавна привертали увагу українських та слов'янських науковців. Ще 1845 року на зборах українських учених («Собор учених русских»), що відбувалися у Львові, Яків Головацький виголосив доповідь «Розправа о язиці южноруским і его нарічіях», у якій уперше у слов'янському мовознавстві здійснив поділ південно-західних говорів на три «наріччя»: 1) волинсько-подільське; 2) галицьке, або наддністрянське; 3) гірське, або карпаторуське. Усі вони, на думку Я. Головацького, «составляют один язык южноруский і розличаються одно од другого лишень деякими різностями в коренних гласних почасті в різних граматических видах» [7, 65]. У своїй праці український вчений наголошує, що завдяки своєму географічному середовищу, горяни й підгоряни зберегли свою старовинну мову без будь-яких запозичень.

У своїй доповіді він подає характеристику, вказуючи узагальнено на ареал «гірського» наріччя, яким розмовляють усі горяни з обох боків Карпат: «Гірське наріччя грубше і менше розвите, мов задеревіло, але тоє заховало багато слів, ізреченій і видів стародавніх, старосвітських словенських. Дещо воно збивається на язык словацький і чеський, так як галицьке на сербський». У подальшій частині тексту з'ясовуються причини збереження «гірським» наріччям своєї давнини: «гірські сторони всігда найдовше задержують старий бит і ознаки стародавньої бесіди» [7, 65].

Наукові ж засади української діалектології були закладені в працях О. Потебні «О звуковых особенностях русских наречий» [28], «Заметки о малорусском наречии» (1870) та ін.. У них мовознавець виокремлює: український, подільський, галицький, карпаторуський, або гірський, волинський і північний говори. На думку М. Лесіва, заслуги О. Потебні щодо диференціації південно-західних говірок української мови полягають у тому, щ він «виділяв й описував у своїх дослідженнях карпаторуський або гірський говір» [23, 21].

К. Михальчук у своїх діалектологічних студіях «Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины» на основі матеріалу, зібраного експедиціями Південно-західного відділу Російського

географічного товариства, здійснив науковий огляд українських діалектів та подав їх розгорнуту класифікацію з докладною характеристикою їхніх фонетичних і морфологічних рис. Дослідник поділяє українську мовну територію на три наріччя: українське, поліське і червононоруське (русинське, чи русняцьке). Визначивши у цих наріччях певні фонетичні та морфологічні ознаки, що достатньо увиразнюють їх, автор виділяє серед них піднаріччя (з короткою характеристикою), а в останніх виокремлює ще й дрібніші діалектні одиниці – різноріччя [25].

Бойківщина, становлячи невід’ємний сегмент південно-західної частини України, постійно приваблює своєю етнографічною самобутністю, залишками оборонних валів і городищ, діалектними раритетами, одним словом, своєю архаїкою. Як стверджує М. Онишкевич, перша згадка про населений пункт Бойківщини міститься в Іпатіївському літописі від 1236 р., що пов’язує з утечею князя Ростислава Михайловича до Угорщини [26, 4].

В українознавстві усталилася думка щодо меж Бойківщини, в основі якої покладено етнографічні особливості. Відповідно до неї західна її частина пролягає у верхів’ях Сяну, східна – уздовж р. Лімниця, північна проходить через передгір’я Карпат нижче від Дністра, а південна – через Полонинський хребет між верхів’ями річок Ужа і Тересви [8].

Іван Франко наголошує, що Бойківщина в етнографічному плані становить територію з найбільшою густиною заселення, але з найменшою кількістю чужинців, у збереженні давніх особливостей мови, звичаїв та способу життя характеризується найвищим рівнем консервативності. Дослідник наводить і дуже промовистий факт щодо неоднорідності бойківського етносу: «на всій території, порізаний багатьма крутими ланцюгами гір, не становлять однієї маси (виділення наше)» [116].

У наукових студіях XIX ст. загальноприйнятими стають межі Лемківщини, що проводяться вздовж горішньої течії Сяну. Наприкінці ж XIX ст. І. Керницький, виходячи з етнографічних особливостей мешканців гір (пірамідальні, покриті солом’яні дахи будівель; довші від лемківських вишиті сорочки та повсякденна (у свято чи будні) жіноча ноша білого кольору), виокремлює мешканців цього порубіжжя в окреме етнічне утворення з найменням полонинці, піддаючи таким чином сумніву усталену на той час лемківсько-бойківську границю. Р. Райнфусс таких висновків не поділяє, оскільки, на його думку, полонинці вже мало чим відрізняються від їхніх сусідів-бойків [46].

Наприкінці XIX – поч. XX століття на небосхилі бойківської діалектології виринають такі непересічні постаті українознавства, як: І. Верхратський, І. Свенціцький, С. Пасічинський та М. Зубрицький.

На той час ареал бойківських говірок набуває більш конкретних обрисів, українознавчі енциклопедії все чіткіше окреслюють його контури, як територію між верхньою течією Сяну і Лімницею, а ріки Стрвяж і Дністер з його лівою притокою Лімницею слугують північним кордоном Бойківщини. Ці географічні межі Бойківщини, що співвідносяться з руслами названих річок, неодноразово ставали предметом наукових дискусій і часто зазнавали уточнення.

Мовний аспект бойківсько-лемківського пограниччя у міжвоєнні роки характеризується більш притягальною силою, стаючи предметом наукових студій І. Зілинського, Й. Шемлея, З. Штібера, А. Княжинського та С. Рабій, котрі проводять його вздовж р. Ослава. 1933 р. І. Зілинський трохи зміщує його на схід до ріки Солинки. А С. Рабій вбачає межу в самій долині Солинки. Думку молодшої дослідниці поділяє і Я. Рудницький. Тривалі дискусії щодо бойківсько-лемківського пограниччя увінчуються виходом у світ наукової праці І. Зілинського «Питання про лемківсько-бойківську границю». Науковий доробок І. Зілинського потверджує, правда, у досить узагальнених координатах, дискутований ареал бойківських говірок, зараховуючи його до південно-західної групи говорів: «В Австро-Угорщині займають ... майже цілу полосу Карпат, т.зн. майже всі українські говори по угорському боці; в галичині: говори лемків, замішанців, бойків, частково гуцулів і долівський (в долині Сяну)» [32, 22]. На основі опрацьованих Й. Дзензелівським матеріалів, вибраних з особистого архіву І. Зілинського та колишньої кафедри руських мов Ягелонського університету, що у Кракові, 1975 р. виходять у світ «Студії над діалектологією українською і польською». З них довідуємося, що до бойківських говірок мовлення мешканців сіл: Ботельки Нижньої, Вовчого, Довжків, Ісай, Ясинки Масьової (тепер Турківського району), Довголуки (тепер Стрийського району) та Старого Кропивника і Рибника (нині Дрогобицького району). Мовлення жителів Старої Солі, Стрільбищ, Великої Лінини, Тершова, Бусовиська, Горішнього Лужка, Топільниці, Тур'ї, Свидника, Ластівок (нині Старосамбірського, Самбірського та Турківського районів) аж до річки Стрвяж (Стривігор) та інших І. Зілинський теж зачисляє до бойківського говору. А місцевості Угерці та Мичківці, що на території сучасної Польщі, він визначає за порубіжні [24, 107].

У міжвоєнний роки Українська загальна енциклопедія за редакцією І. Раковського про географічні координати цього українського субетносу подає: «Бойки, карпатські українці, що живуть по обох боках Карпат, у Галичині, між річками Сяном і Лімницею, у повітах старосамбірським і турчанським, стрийським і волинським, а на Закарпатті між ріками Уг

і Торець» [39, 51]. Територію ж поширення бойківських говірок та народної культури укладачі енциклопедії потверджують загалом як територію між верхньою течією Сяну і Лімницею. Північним кордоном Бойківщини ними вважається р. Ствряж і Дністер аж до його лівої притоки Лімниці.

Енциклопедичний словник за ред. І. Андрієвського про одну з найдавніших субетнічних віток українства подає: «Бойки – руськое племя, живущее в Галиции коло Перемышля и Жидачева между верховьями Сана и Ломницей, населяют ок. 150 деревень в числе ок. 100 тыс. человек» [12, 26].

На думку А. Княжинського, Солотвинська та Надднірянська Бистриці творять східне пограниччя Бойківщини, яке тягнеться від галицької Солотвини на південь до вододільного хребта та басейном Тересви доходить до закарпатської Солотвини і Сигота, що на Мараморощині (так називають басейн верхньої Тиси, що починається від Хуста). Західну ж межу вчений проводить уздовж річки Лаборець (Словаччина) й Ослави (Польща), що збігається зі східним порубіжжям Лемківщини [21, 36].

Південно-східну межу бойківсько-наддністрянського пограниччя К. Кисілевський вбачає на південному сході від Хирова; на підгір'ї через с. Небилів проводить південно-західну межу; від Рожнятова через Лоп'янку, Велдіж, Кальну, Поляниці – вздовж східного берега річки Сукуль, через Волоське Село Болехова, а далі через Довголуку, Улично, Опаку, Підбуж, Блажів – південну; від Дрогобича та Самбора в напрямі Хирова й Добромила – західну [20, 35].

Є. Грицак, досліджуючи говірку села Сушиці Рикової Старосамбірського району, а І. Максимчук – села Жукотин Турківського району, визнали їх теж за бойківські.

Ареал бойківських говірок Ф. Жилко вбачає на північних узбіччях Карпат, який функціонує на південь від умовної лінії, що проходить верхів'ями річки Дністер, а далі, від міста Самбір, пролягає трохи південніше, приблизно через Борислав – Болахів, до річки Лімниці на сході; західну межу простежує по річці Ослава (Польща); південну проводить по лінії карпатського хребта [14].

М. Пшеп'юрська-Овчаренко надсянсько-бойківське пограниччя на сході вбачає по лінії сіл Воля Крецівська – Креців – Тростянець – Войткова – Юркова – Квасниця – Лопушниця і т. д. [31].

Говірки сіл Стара Ропа Старосамбірського району, Багновате Турківського району та Сенічів Долинського району стали предметом наукового осягу Я. Рудницького. Він залишив для нащадків цікаві роздуми щодо історичної сутності аналізованого мовного утворення: «бойків-

ський говір у Карпатах найближчий до літературної мови із усіх західно-українських говорів. М. ін. найголовніша його ознака, що відрізняє його від наддністрянських й покутсько-буковинських, це задержання чистого звука а після м'яких приголосівок, напр.: бойк. сяду, п'ятниця, наддністр. й покутсько-гуц. – седу, п'єтнице(-ці). Але тому, що важливіші культурно-економічні осередки лежать на підгір'ї, тобто на терені наддністрянських говірок, селяни з Бойківщини, що мусять ці осередки відвідувати, наслідують їхній говір. В чисто бойківських селах можна почути й п'єть і дваціть і п'єдисеть і ін., саме як вияв наслідування вимови підгірських містечок – наддністрянських гонорових теренів. Цей перехід 'а в 'є торкається тільки найчастіш уживаних слів і форм, бо, крім них, звичайно бойки вживають далі своїх власних форм із чистим 'а, отже сяду, зять, дякую й т.п. Гін до наслідування чогось кращого, вищого в мові є й за головну причину того, що селяни, зокрема молоде покоління, стараються говорити по літературному, покидаючи свої говіркові звички і наслідуючи мову школи, театру, книжок, часописів і т.п.» [36, 80].

З-посеред післявоєнних українських дослідників бойківської діалектології, що трудилися в умовах порадянської доби, не можна оминати наукові здобутки діалектолога й письменника Дмитра Бандрівського. Його кандидатська дисертація «Говірки Підбузького району Дрогобицької області в їх зв'язках з говорами сусідніх районів» стала ґрунтовною розвідкою в галузі української діалектології [1]. Я. Пура, аналізуючи монографію Д. Бандрівського, резюмує: «На основі цього дослідження автор робить висновки, що говірки Підбузького району є перехідними від бойківських до наддністрянських» [30], наголошуючи, що говірки південної частини району становлять собою ще тип бойківського говору, але мовлення молодшого покоління відзначається особливостями сусідніх наддністрянських говорів [30].

В іншій діалектологічній праці «Фонетичні особливості говірок Дрогобицького району Львівської області» Д. Бандрівський вказує на контури бойківського ареалу на Дрогобиччині, загострюючи нашу увагу, що «говірка с. Уличного, розташованого біля підніжжя Карпат (...), є перехідною від середньобойківського до середньонаддністрянського типу говірок». Говірки сіл Ясениці Сільної і Попелів, що віддалені на 11 – 14 км від Дрогобича, також визнає перехідними від західнобойківських до західнонаддністрянських (з перевагою елементів наддністрянського типу). Говірки обох згаданих сіл становлять для дослідника «одну мовну цілість з говіркою села Івана Франка (нині Нагуєвичі)» [3, 3], акцентуючи нашу увагу ще й на іншу проблему,

У ХХ ст. до здобутків бойківської діалектології спричинилися і М. Онишкевич, Й. Дзендзелівський, А. Залеський, О. Захарків, Л. Калнинь, І. Керницький, Г. Клепикова, І. Ковалик, Я. Рігер, кожен вклавши свою цеглину. Слова глибокої вдячності та великої шани українці багатьох поколінь віддаватимуть М. Онишкевичу та Я. Рігеру, перший з яких уклав Словник бойківських говірок, а другий став головним редактором Атласу бойківських говірок. Ці безцінні лексикографічні джерела, будучи актуалізовані і через століття, ніколи не втратять своєї наукової вартості. Попри значні наукові здобутки, їм не вдалося розв'язати порушеної нами проблеми щодо ареалу бойківських говірок.

Особливий внесок у скарбницю дослідження південно-західних говірок, у тому числі й бойківських, здійснила С. Рабій-Карпинська, котра в міжвоєнний період (1929 – 1938 рр.), будучи ученицею відомого в слов'янському світі українського діалектолога І. Зілинського, об'їздила майже 200 українських сіл, що розкидані на теренах сучасної Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської областей та нинішньої Польщі. Зібравши значний за обсягом діалектний матеріал та науково осмисливши його, опираючись на здобутки своїх попередників, вона видала наукову монографію, додавши перелік досліджуваних нею в мовному плані населених пунктів, та захистила докторську дисертацію «Бойківський говір», яка отримала схвальні відгуки українських і польських учених-діалектологів. Тільки сьогодні, через багато десятиліть, завдяки неабияким старанням Володимира Пилиповича та М. Лесіва ця наукова праця стала доступною, правда, не в повному обсязі, для ширшого кола дослідників. Однак більшість зібраного українською сподвижницею матеріалу до нині в наукових архівах Польщі припадає пилом українського безпам'ятства та очікує на поглиблене опрацювання й нове прочитання.

Бойківський науковий діалектний простір зоріє й іншими поважними вченими. Так, носії шести основних діалектних утворень, що представлені на теренах сучасної географічної Польщі, за пієтичне, а навіть сакральне ставлення до кожної з перлин варіанта української мови, що забезпечує їм поза матірню землею екзистенцію духового буття в просторі і часі, нерозривно пов'язані з іменем Михайла Лесіва. Одним з важливих етапів його наукового доробку стала монографія «Українські говірки в Польщі», у якій, здійснюючи аналіз наукових здобутків української діалектології, подає ґрунтовну характеристику їх мовних особливостей. Не обійшов він осторонь і проблеми діалектних погранич українських говірок, у тому числі й бойківських, та їх взаємовідношень [23, 24].

Направду, видається, що жоден з діалектів української мови впродовж двох століть з боку дослідників не становив об'єкта такої пильної уваги, як бойківський. Зате проблеми визначення його стану та ареалу, на думку Л. Коць-Григорчук, «виявилися не досить результативними» [22, 102]. Власне Ф. Жилко та М. Худаш у своїх узагальнюючих працях на основі спостережень над значною кількістю наукових досліджень, аналізуючи специфіку бойківського говору, постійно наголошують, що виявлені в них ті чи інші явища не є характерні для всієї території Бойківщини. Сказане потверджує думку, ще раніше висловлену великим Франком, щодо «різномірності» бойківського етносу, а звідси і його говору. А Л. Коць-Григорчук поглиблює своїх попередників, висловлюючи «припущення, що Бойківщина як цілість існує тільки в дослідженнях етнографів» [22, 105]. Дослідниця поділяє її мовну територію на чотири групи говірок – західну, східну, центральну та верховинську, в яких відбуваються процеси накладання діалектних ареалів Наддністрянщини, Закарпаття й Надсянщини. Багаторічні студії над українським діалектним простором дали їй можливість по-новому підійти до системного його аналізу та вперше в українській діалектології подати нове бачення сутності діалектного простору взагалі, Бойківщини зокрема: «весь бойківський говір – це тільки смуга змішаних та перехідних говірок між наддністрянськими, покутсько-буковинськими, гуцульськими, закарпатськими та надсянськими діалектними масивами: вся територія Бойківщини обґрунтована ізоглосами суміжних говірок» [22, 107]. На території Бойківщини, на її думку, порівняно з іншими південно-західними регіонами, по-різному проявляються процеси взаємодії («змішаності, перехідності й самодостатності говірок та їх груп»), в яких не простежується «виразних меж єдиного бойківського говору, відсутнє єдине для бойківських говірок спільне ядро, яке могло цей говір організувати в окрему діалектну структуру, хоч і не позбавлена діалектна Бойківщина на всій своїй площі власної динаміки мовотворення» [22, 109].

Попри відсутність виразних діалектних меж, діалектного ядра та периферії, що при з'ясуванні поняття говори слугують сутнісними ознаками, Бойківщина і в говірковому плані, завдячуючи, передусім, дії доцентрових сил, сприймається як цілісність, існування якої «зумовлене генетичною пам'яттю про минулу єдність і велич краю, на чому ґрунтується самоусвідомлення бойків. Ці сили сприяють збереженню явищ мови, унікальних для українського мовного простору: реліктових лексем, особливих словотворчих моделей, своєрідної системи ненаголошеного вокалізму» [22, 113]. Однак в основу поділу бойківських говірок на групи кладе їх лексичні та дериваційні ознаки, бо фонетичні і граматичні охоплюють набагато більший простір.

Далеко не кожну рису бойківських говірок, що виявлена у діалектологічних працях, вона визнає за типово бойківською. Більшість з них притаманна й іншим суміжним говіркам, на чому неодноразово наголошували і її попередники. Практично кожна бойківська говірка, характеризується своїми особливостями, одна одну взаємно доповнює та виключає, створюючи таким чином комплекс своїх рис, який «по-своєму неповторний в українському діалектному просторі та водночас по-своєму бойківський» [22, 114]. А скільки в минулому передчасі, навіть недавньому, поламано списів щодо з'ясування пограниччя бойківських говірок та бойківської приналежності тих чи інших українських постатей минулого й сьогодення?!

У статті «Бойківський говір», що поміщена в новітній енциклопедії «Українська мова», Г. Воронич, подаючи найхарактерніші особливості бойківських говірок, теж окреслює, хоча знову ж таки досить узагальнено, ареал поширення бойківських говірок: «Бойківський говір, північнокарпатський говір, – один з архаїчних говорів карпатської групи південно-західного наріччя; охоплює говірки північних схилів Карпат (Бойківщина), до яких зачисляються південні райони Львівської і північно-західні райони Івано-Франківської області, деякі говірки суміжних районів Закарпатської області; на півночі межує з наддністрянським говором, на сході – з гуцульським говором, на півдні – з закарпатським говором, на заході – з лемківським говором» [6, 51].

Як бачимо, що до з'ясування географічного простору бойківських говірок новітні дослідники підходять також з великою обережністю, потверджуючи лише, що останні поширені на значній частині території Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей: на півдні межують із середньозакарпатськими, на заході – з надсянськими, на півночі – наддністрянськими, на сході – із східнокарпатськими діалектами. Сучасні науковці, всупереч наведених нами аргументів, наділяють бойківський говір специфікою функціонування ядерної і периферійних зон. Хоч не заперечуємо думки, що бойківський говір становить одиницю архаїчної формації і є зоною лінгвальних та сублінгвальних контактів упродовж тривалого історичного періоду [43, 18].

Етимологія ж етноніма бойки становить інтегральну складову нашого дослідження. Людська цивілізація завдячує етнічним спільнотам, початки яких сягають роду, племені, народності, нації, що поєднані мовою, походженням, територією, історією, культурою. Етнос становить замкнуту систему дискретного типу із власним органічним й оригінальним світоглядом [19, 134]. Етноси вищого рівня самоорганізації (нації) завдячують своїм субетнічним утворенням. «Найприкметнішою озна-

кою субетносу, засобом самоідентифікації й виокремлення є його говір, діалект» [33, 51]. Кожна природна мова закорінена в наріччя, діалекти, говірки, виникнення яких сягає глибокої давнини [19, 134]. Отож, етнічні (субетнічні) спільноти становлять собою кровно-мовну й культурно-історичну єдність [32, 16].

Для українознавчих студій не менш цікаву проблему становить історія походження етноніма бойки, що постійно перебуває у полі зору дослідників. Майже два століття етнонім бойко є предметом дискусій, інколи, як це не парадоксально, позбавлених елементарного наукового підґрунтя, не говорячи вже про дотримання етичних норм, що, відповідно до злоби дня, то сппалахують, то гаснуть.

Однією з найдавніших спроб з'ясування етимології номена бойко вважається праця чеського філолога Павла Шафарика (1795 –1861) «О zemi gmenovane Wojku», у якій, покликаючись на згадку Костянтина Порфірогенета (Багрянородного) (905-959) про плем'я і землю Боїкої, вибудовує гіпотезу про походження бойків від оцих Бойкой [48, 23 - 26]. Цю гіпотезу прийняли й розвивали такі вчені і письменники, як І. Вагилевич, Г. Бідерман, Й. Целевич, О. Партицький. Усі вони ототожнюють бойків зі стародавнім мандруючим кельтським племенем боїкої.

М. Грушевський у своїй «Історії України-Руси» висловив сумніви щодо такої теорії, стверджуючи, що наведене покликання на Костянтина Порфірогенета слід стосувати до мешканців Бойогемії (Богемії), тобто сучасної Чехії [11, 136 – 137].

Як відзначає відомий діалектолог сучасності М. Леськів, котрий трудиться поза географічними межами України, що одним із перших «назву бойки вжив о. Йосиф Левицький у німецькомовній граматиці української мови, що була видана ним у Перемишлі 1834 р.». А у виготовленому ним конспекті журналу «Бібліотека бесід духовних» (служив у цей час на парафії в с. Грушів Дрогобицького району), що мав вийти друком у Перемишлі, подає характеристику галицько-української мови (галицько-руського язика), окреслюючи територію розповсюдження бойківського говору, вказує на його основні ознаки та подає власне трактування етноніма бойки: «Наріччя так називаємих Бойків – в циркулі Стрийським, часто Самбірським і Станіславським; но они самі себе називають Верховцями. Межи ними знаходиться много архаїзмів, т. є. вираженій церковних» [32, 20].

Певні підступи до з'ясування етимології етноніма бойки здійснювали свого часу й етнографи І. Наумович та А. Петрушевич, виводячи його від слова бойкий «жвавий, моторний, спритний, войовничий». У монографії «Географічні назви Бойківщини» Я. Рудницький з мовознавчого аспекту, незважаючи на те, що такої мотивації дотримувалися на-

віть укладачі найсерйозніших на той час лексикографічних джерел (Є. Желехівський, С. Недільський та Б. Грінченко), спростовує цю гіпотезу: «Wyraz bojkuj, mivo, że notują go słowniki języka ukraińskiego (Hrinczenko, Źelechowski) wydaje się mocno podejrzany co do swojej rodzimości ze względu na brak ikawizmu. Jest to raczej pożyczka z rosyjskiego» [29, 3].

І. Верхратський етимологію номена бойко виводить із сполучення слів бо і є, що часто вживалися на Бойківщині як частка бой, боє у значенні «так». Щодо етимології інших субетнічних номенів південно-західних українців, то їх також виводить з характеристичних висловлювань, що побутували в мовленні: лемко – від лем, хмаки – від закінчення 1-ої особи множини дієслів типу ходилихмо [5, 591- 594; 44, 143- 146].

І. Любич-Червінський пов'язував назву бойко зі словом бояк (убуяк «віл») [45, 148]. Цю гіпотезу підхопили Л. Голомбйовський та В.Поль.

Не залишився обіч гострих дискусій, які велися в тогочасному галицькому суспільстві щодо походження назв українських субетносів та їх мовної диференціації, котрі справіку проживали на південно-західних окресах українських земель, й І. Франко. У своїй науковій розвідці «Уваги про походження назви «Бойки» з приводу етимології етноніма бойки полемізує зі своїм колишнім учителем професором І. Верхратським щодо лінгвістичної мотивації цього номена, схиляючись більше до позамовних чинників: «А в такому разі гіпотеза Партицького про кельтське походження цієї назви (це ще не значить, що й самих мешканців наших гір) видалась би мені більш правдоподібною, ніж вивід д. Верхрадського. Коли справді є сліди, що кельти-бої були в наших горах, то їх назва могла лишитися в пам'яті люду, хоч самі бої і потонули в хвилях історії. Пізніші поселенці, що засіли цю землю, не називали себе боями, але підгіряне, давніші сусіди боїв, називали їх ім'ям же братів-русинів, що засіли в горах. Таким способом вияснилось би те дивне явище, що підгіряне називають гірняків бойками, а ті й чути не хочуть про цю назву» [34, 49]. До речі, І. Франко в згадуваній студії потверджує факт побутування частки боїе у структурі звороту «та бо й боє» говірки його рідного села, як й інших населених пунктів Підгір'я (Самбірського, Дрогобицького, Стрийського повітів), та відсутність її в мовленні значної частини, у тому числі і південно-східної, Бойківщини. З цього напрошується висновок, що аналізована мовна одиниця не засвідчує суто своєї приналежності до бойківських говірок і не слугує засобом само ідентифікації бойків. Однак подальші дослідження з цієї проблеми спростовують таку мотивацію.

Так, одна з найбільших дослідників бойківських говірок С. Рабій також наголошує, що бойки часто, залежно від ситуацій, у своєму мов-

ленні вживали частку боє: «Ті, які не вживають частки боє, кажуть на своїх сусідів, що вони бойкають, напр., у селі Зубриці пастухи сміялися з хлопця з Ільник (б. повіт Турка): Ти инницький бойку, чо так бойкаш, боє підеш, боє зажену, боє забув, боє зім і всяке» [32, 56].

Згадувана мовна одиниця, як і частка лемківської говірки лем, відзначається високим ступенем відтворюваності навіть у говірковому мовленні тих населених пунктів, що розміщені на пограниччі двох південно-західних говорів (наддністрянського і бойківського). Так, мешканці с. Нагуєвичі (батьківщина І. Франка), що «належить до північного гнізда говорів Дрогобиччини і є граничним селом, або лежить на межі північного й центрального гнізда» та слугує «одним з класичних типів змішання впливів двох говорів» [32, 104], досить активно використовують згадувану універсалію. Для підтвердження сказаного наведемо приклади ілюстративного матеріалу, вибраного із тексту «Мовного запису із села Нагуєвичі» (Розповідь старенького Гната з горішнього кінця с. Нагуєвичі (про І. Франка), записаного С. Рабій під час мандрівок (літніх) по Бойківщині перед другою світовою війною (1929 – 1938 рр.). У ньому декілька разів подибуємо приклади згадуваної мовної одиниці: А у той ч'єс Йиван прийїхаў з В'їнн'є (Відня), то там він ўчіўс'ї, ой бойє, а рўзумний він быў (був); А ц'їсар йїгó у палату казаў упустити, вислухоў, а ши казоў бил'єт на кул'ей ў описати ой буйє, би бидака пішки дóміў не йшоў [32, 114].

Слід наголосити, що й виконана стаття не претендує на повноту розкриття проблеми. Адже праця сотень науковців-діалектологів відзначаючись різновекторною та різночасовою унапрямлюваністю (хронологічні рамки – майже у двісті років), зумовлювала мету, реалізація якої давала різні результати. Усвідомлюємо, що й аналізована проблема чекає нового осмислення. На сьогодні діалектології відомі чіткі критерії диференціації понять географічного, діалектного, лінгвістичного простору, ареалу говірки. Завдячуючи науковій спадщині Я. Рабій-Карпинської, частина з якої з благословенної руки п. Володимира Пилиповича зібрана, а професором-діалектологом Михайлом Лесівим науково впорядкована до друку, нині володіємо переліком усіх населених пунктів, де побувала ця насправді українська подвижниця, з повною їх паспортизацією (на превеликий жаль, значна кількість цих сіл і для української історії і для історії людства навіки втрачена), що розміщені на теренах сучасної України й Польщі.

Особливе місце серед визначних дослідників південно-західних говорів української мови відводиться Л. Коць-Григорчук, яка, через заглиблення в проблематику лінгвістичної географії, усвідомивши сутність

синтагматично-парадигматичних відношень мовних одиниць у лінгвістичному просторі, визначила критерії диференціації діалектних ареалів – дискретних (замкнених, переважно «системних»), континуальних («незамкнених, властивих передусім зонам міжмовних і міждіалектних контактів, зонам міграцій») та змішаних (виявляються при дослідженні, за певних умов, діалектного простору), чого не вдалося досягнути її попередникам [22, 30]. Діалектолог з пієтетом ставиться до фундаментальної праці українських лексикографів – Атласу української мови «як неперехідної цінності джерела ареальної інформації», бо, як присутньо наголошує П. Гриценко, вона «справедливо переконана в тому, що покладені на карти мовні елементи різних говірок, які функціонально чи генетично є співвідносними, здатні докорінно змінити уявлення про окремі одиниці мови, явища, інформаційний мовний простір» [32, 8].

Подвигу гідна праця обидвох українських сподвижниць, що, хіба з історичної перспективи, може очікувати належного поцінування. Мусимо пам'ятати, за Я. Радевичем-Винницьким, що «Люди, які відчувають свою належність до етносу, здебільшого закорінені в його землі. Люди, які відчувають свою належність до етносу, і субетносу, – закорінені в землі подвійно і більш глибоко мала батьківщина сприймається не лише розумом, а й почуттями» [33, 49].

Не можемо не наголосити на тому, що, незважаючи на зримі здобутки в галузі української діалектології, говірки української мови, у тому числі й бойківські, у сучасних умовах зазнають інтенсивного впливу з боку української літературної мови, а отже, і нівеляції своїх особливостей, не говорячи про потужні асимілятивні процеси з боку сусідніх мов. Усе це поглиблює відірваність їх носів від етнічно-духовної основи своїх прапредків. На превеликий сором, сучасна незалежна Українська держава нічого не робить у напрямі етнічної і субетнічної екзистенції української нації, як це широко практикується у близьких і далеких сусідів, які до діалектів, як й інших духовних складових субетносу, мають сакральне ставлення. Повернення нині людства до витоків рідної стихії – мови, історії, «малої батьківщини», що є природною реакцією «людини проти засилля стандартизації й уніфікації, ... національного Я проти тотальної знеособленості і бездуховності» [32, 122], мусить стати і для нас реальністю. Пам'ятаймо, що доля кожного етносу – невід'ємна від долі його мови (говірки, діалекту) [34, 113].

1. Бандрівський Д. Говірки Підбузького району Львівської області. – К., 1960. – 104 с.

2. Бандрівський Д. Фонетичні особливості бойківських говірок Борислав-

ського і Турківського районів Дрогобицької області / Бандрівський Д. Г. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. I. – К., 1959. – С. 10 – 23.

3. Бандрівський Д. Фонетичні особливості говірок Дрогобицького району Львівської області / Бандрівський Д. Г. // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. III. – К., 1960.

4. Вагилевич І. Бойки – русько-слов'янський народ у Галичині / Вагилевич І. М. // Жовтень. – 1978. – № 12. – С. 117 – 129.

5. Верхратський І. Говір батюків. – Львів, 1912. – 308 с.

6. Воронич В. Г. Бойківський говір/ Воронич В. Г. // Українська мова. Енциклопедія. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000.

7. Головацький Я. Розправа о язиці южноруским і єго нарiчiях// Исторический очерк основания галицко-русской Матиці и справозданье первого собору ученых руських любителей народного просвещения. Составлено Я. Головацким. – Ч. 5. – Львів, 1850.

8. Гошко Ю. Г. Етнографічні межі /Гошко Ю. Г. //Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. К., 1983. – С. 25 – 28.

9. Грицак Є. Лексика с. Сушиці Рикової у Старосамбірщині / Літопис Бойківщини. – Ч.10. – Самбір, 1938.

10. Грищенко П. З нових підходів до просторової парадигми мови /Павло Грищенко //Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. – Нью - Йорк – Львів. – 2002. – С. 5 – 10.

11. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. I.

12. Энциклопедический словарь под ред. проф. И. Е. Андриевского. – Т. 4. – Санкт-Петербург: Брокгауз и Ефрон, 1891.

13. Етимологічний словник української мови: В VII т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. II. - 570 с.

14. Жилко Ф. Говори української мови. – К., 1958. – 125 с.

15. Жилко Ф. Походження південно-західних діалектів української мови (у світлі даних лінгвістичної географії) / Жилко Ф. Т. // Праці XIII Республіканської діалектологічної наради. – К., 1970.

16. Зілинський І. Карта: Межі Бойківщини /Іван Зілинський //Софія Рабій-Карпинська. Бойківські говірки, Збірник статей. –Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2011.

17. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів //ЗНТШ. – Т. 117 – 118. – Львів, 1914.

18. Зілинський І. Границі бойківського говору/Іван Зілинський //Літопис Бойківщини. – 1938. – Р. VIII. – Ч. 10.

19. Іванишин В. П., Радевич-Винницький Я. К. Мова і нація. – Д.: Відродження, 1994. – 217 с.

20. Кисілевський К. Мовні особливості наддністрянського гнізда // ЗНТШ. – Т. -. CLIX.- Збірник на пошану Зенона Кузелі. – Нью – Йорк – Париж, 1962.

21. Княжинський А. Межі Бойківщини // Літопис Бойківщини. – 1931. – Р. 1. –Ч.1.

22. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. – Нью - Йорк – Львів. – 2002.
23. Лесів М. Бойківські говірки в дослідженнях у XIX і XX ст. / Михайло Лесів //Софія Рабій- Карпинська. Бойківські говірки. Збірник статей. – Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2011.– С. 15 – 37.
24. Лесів М. Українські говірки Польщі. – Варшава, 1997. – 492с.
25. Михальчук К. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины //Труды этнографическо-статистической экспедиции. – Т. VII. – Вып. 2. – Ч. 3. – Петербург, 1877.
26. Онишкевич М. Очерки по лексикографии и лексикологии Бойковщины по данным словаря бойковского диалекта / Онишкевич М. Й. // Автореферат докторской диссертации, Л., 1968.
27. Охримович В. Звідки взялися бойки //Житте і слово. Т.III. – Львів, 1895. – С. 143 – 146.
28. Потебня О. Заметки о малорусском наречии». – Воронеж, 1871.
29. Пура Я. Говори Західної Дрогобиччини. – Ч. I. – Львів, 1958.
30. Пура Я. Деякі особливості наголосу в говорах Західної Дрогобиччини / Пура Я. О. //Наукові записки Ровенського педінституту. – Т. 5. – 1961. – С. 29 – 39.
31. Пшеп'юрська-Овчаренко М. На пограниччях надсянського говору //ЗНТШ. – Т. CLXII. – Збірник філологічної секції. – Т. 25. – Нью-Йорк – Париж, 1954.
32. Рабій-Карпинська С. Говори Дрогобиччини. З углядженням говірки с. Нагуєвичі, Івано-Франківської області / Софія Рабій-Капінська // Софія Рабій-Капінська. Бойківські говірки. Збірник статей. – Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2011.– С.104 – 115.
33. Радевич-Винницький Я. Етнос і субетнос (До питання про перспективи бойків і Бойківщини) /Ярослав Радевич-Винницький //Літопис Бойківщини. Litopus Boykivshchynu. – ЗСА – Канада – Україна: Вид-во Головної управи т-ва «Бойківщина», 2001. – Ч. 1 (61 (72рік). – С. 47 – 55.
34. Радевич-Винницький Я. Етнічні «Ми» //Я. Радевич-Винницький. Україна: від мови до нації. – Д.:Відродження, 1997. – С.15 – 21.
35. Рудницький Я. Важливіші ізофони на півночі центральної Бойківщини // Літопис Бойківщини. – Ч. 6. – Самбір, 1935.
36. Рудницький Я. До бойківсько-наддністрянської межі // Літопис Бойківщини. – Ч. 6. – Самбір, 1935.
37. Рудницький Я. Українська мова: її початки, історія й говори. – П'яте справлене видання й поширене. – Сідней – Канбера, 1978. – 80 с.
38. Сливка Р. Актуальні проблеми географічного дослідження Бойківщини // Бойківщина. Науковий збірник. – Дрогобич – Трускавець: «ДП «Укрпол – 2» – Т. 2. – 444 с.
39. Українська загальна енциклопедія. Книга знання в 3-ох томах / Під гол. ред. Івана Раковського. – Т. 1 – 3. – Львів – Станіславів – Коломия, 1931.
40. Франко І. Уваги про походження назви «бойки»/ І. Франко // І. Франко. Назвознавчі праці. Перше книжкове видання з приводу століття народин 1856 – 1956. – Вінніпег, 1957. – 79 с. – С. 47 – 52 (знаходиться у відділі діаспорної літератури Дрогобицької ЦНБС).

41. Худаш М. Л. Основні риси бойківського говору /Худаш М. Л. //Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1983.

42. Шевельов Ю. Загальний огляд хронології постання українських діалектів / Ю. Шевельов // Ю. Шевельов. Історична фонологія української мови. – Х.: Акта, 2002. – 1054 с.

43. Яким М., Зубрицька М. З діалектології Бойківщини. Іменникова слово-зміна. Іменникова фразеологія. – Д.: Коло, 2002. – 146 с.

44. Werchratski I. Woher stammt der Name Bojky? // Archiv für Slavische Philologie. XVI, 1894.

45. Lubicz-Czerwiński I. Okolica zadniestrza między Stryjem a Łomnicą. – Lwów, 1811.

46. Reinfuss Roman. Ze studiów nad kulturą bojków Rocznik ziem górskich. – Warszawa, 1939.

47. Rudnicki J. Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny. – Krakow, 1939.

48. Šafarik P. O zemi gmenovane Bojky // Časopis Čenského Muzeum, h – 1837.

In order to promote the consciousness of common positions on speakers range Boiko dialects and etymology ethnonym Boiky article analyzed the most fundamental scientific achievements over the past two centuries.

Key words: *habitat, Bojky dialects, south-western speak, ethnonym Bojky.*

УДК 811. 161.2

Лариса Кислюк (Київ)

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ДИНАМІКИ СЛОВОТВІРНОЇ НОРМИ

Розглянуто префіксальні новотвори доконаного виду з префіксом з- від дієслів з інішомовними основами. Явище перфективізації активне в узусі й у сучасних словниках, що можна вважати виявом тенденції націоналізації в сучасній українській мові, а також повернення до лексикографічної практики періоду українізації.

Ключові слова: *мовна динаміка, словотвірна норма, тенденція націоналізації, перфективізація, новотвір.*

Сучасний період розвитку української мови вирізняється активною мовотворчістю, передусім у сфері центральних частин мови – іменника та дієслова. Постає питання, чи відповідають новотвори нормі сучасної української мови, чи змінюється сама мовна норма, яка є колективною мовною свідомістю? Безперечно, існує синхронна динаміка норми, яка змінюється разом із мовною свідомістю самих мовців, але в межах заданих системою категорій, структурно-типологічних характеристик мови.